

РЕЗЮМЕ

И. Н. Ионов. Интерес к реализации творческого потенциала старшеклассников в учебной проектной деятельности.

В статье раскрыта суть интереса как побуждения, которое направляет действия человека. Определены факторы, которые способствуют возникновению интереса старшеклассников к реализации творческого потенциала в учебной проектной деятельности.

Ключевые слова: интерес, суть интереса, потребности личности, возрастные особенности старшеклассников, ценностные ориентации старшеклассников.

SUMMARY

I. Ionova. The interest of senior pupils to realization of creative potential in project activities.

The article is devoted to the interest that directs the actions of a person. The author determines the factors, which create the interest of senior pupils to realize their creative potential in learning activities.

Key words: interest, content of the interest, needs of a personality, age features of senior pupils, value orientation of senior pupils.

УДК 908 (477):7:37.035

М. М. Качур

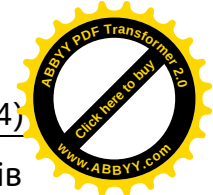
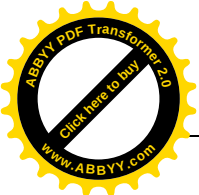
Мукачівський державний університет

ІНТЕГРАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ХУДОЖЬОГО КРАЄЗНАВСТВА ЯК ЗАСІБ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті досліджена проблема художнього краєзнавства, яке розглядається в аспекті виховання патріотизму молодших школярів. Обґрунтовано доцільність та ефективність використання інтегративної технології художнього краєзнавства в патріотичному вихованні молодших школярів.

Ключові слова: інтегративні технології, художнє краєзнавство, патріотизм, виховання, молодші школярі.

Постановка проблеми. Державотворчі процеси, що відбуваються в незалежній Україні протягом останніх десятиліть зумовлюють необхідність вирішення проблеми виховання національно свідомих громадян, справжніх патріотів Система освіти загалом і загальноосвітня школа зокрема мають ефективно вирішувати складні виховні завдання, які знайшли своє відображення в державних документах: Національній Доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті, Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа), Концепції художньо-естетичного виховання учнів у навчально-виховних закладах України. Стрижнем системи виховання в українській школі стає національна ідея, яка відіграє роль консолідуючого чинника в становленні молодого покоління, формування у нього активної громадянської позиції.

Патріотичне виховання належить до пріоритетних напрямів національної системи виховання і передбачає формування патріотичних почуттів, любові до свого народу, глибокого розуміння громадянського обов'язку, готовності відстоювати державні інтереси Батьківщини.

Аналіз актуальних досліджень. Вихованню у дітей і молоді патріотизму надавали першочергового значення корифеї вітчизняної педагогіки Г. Ващенко, О. Духнович, І. Огієнко, С. Русова, Я. Ряппо, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.

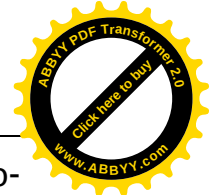
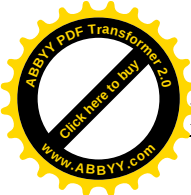
Проблему формування в учнів патріотичних почуттів, національної самосвідомості розглядали в контексті загального процесу виховання молодого покоління українські дослідники Т. Бондаренко, В. Борисов, О. Вишневський, Т. Гавлітіна, О. Коркишко, В. Кузь, Р. Петронговський, Ю. Руденко, М. Сметанський, М. Стельмахович, Б. Ступарик, О. Стьопіна, К. Чорна та ін.

Методика виховання особистості засобами краєзнавства досліджувалася з урахуванням вікових особливостей досліджуваного контингенту, а саме: молодших школярів (Н. Огієнко, К. Шевчук), підлітків (В. Лопатинська), старшокласників (Т. Бондаренко, Р. Петронговський), студентів педагогічних вузів (Т. Анікіна, В. Обозний). Високо оцінюючи здобутки вітчизняної педагогічної науки в царині розробки проблеми виховання засобами краєзнавства, змушені зазначити разом з тим, що *художній* напрям шкільного краєзнавства є найменш розробленим як з теоретичного, так і методичного боку; дослідження патріотичного виховання учнів молодших класів засобами художнього краєзнавства в системі шкільної освіти в Україні не проводилося.

Мета статті – заповнити наукові прогалини.

Виклад основного матеріалу. Ефективним засобом патріотичного виховання молодших школярів є художнє краєзнавство, яке порівняно з іншими напрямками шкільного краєзнавства – історичним, географічним та літературним – досліджено найменше. У сучасній науково-педагогічній літературі його розглядають здебільше в системі позаурочної та позашкільної виховної роботи з учнями, а не як складову змісту навчання. Тому доцільно зосередити увагу щонайперше на нереалізованих виховних можливостях навчальної діяльності. Разом з тим, органічне поєднання етнорегіонального змісту навчання з основними позаурочними формами художнього краєзнавства дасть змогу з повнотою розкрити його виховний потенціал.

Різні види мистецтва втілюють у своїх творах національну психологію, характер народу, культурно-історичні традиції. Тому вельми

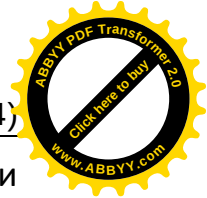
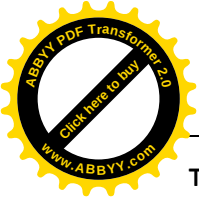
важливо, щоб саме народознавчий матеріал, зокрема музично-танцювальний фольклор і декоративно-ужиткове мистецтво в контексті місцевих етнорегіональних звичаїв і обрядів став основним у навчанні й вихованні учнів початкових класів. Педагогічно доцільною вважаємо опору в краєзнавчій діяльності учнів на яскраві й доступні образи народного мистецтва, які є зрозумілими школярам цього віку, адже вони змалечку оточують їх побут і різні сфери життєдіяльності.

Візуальні образи професійного мистецтва рідного краю – пам'ятки архітектури, живописні та графічні композиції, твори скульптури та декоративного мистецтва також потужно впливають на почуття учнів гармонією кольорів і форм; музичні та хореографічні образи через ритмо-інтонаційні канали інформації проникають глибоко у підсвідомість; театральні елементи завдяки єдності слова, акторської майстерності, сценографії, костюмам й іншим наочним атрибутам цілісно діють на сенсорику дітей. Тому при застосуванні різних видів мистецтва та через механізми інтеграції різноманітних художніх компонентів змісту навчання і виховання дієвість краєзнавчого матеріалу значно посилюється, і завдяки поліхудожності забезпечується цілісність опанування художньо-краєзнавчої спадщини.

Зазначимо, що для учнів молодшого шкільного віку характерне насамперед цілісне образне бачення світу, тому ефективність патріотичного виховання буде зростати, якщо, у змісті художньо-краєзнавчої роботи з учнями початкових класів акцент буде зроблено на інтегративних засадах, при використанні якого емоційно-образний вплив одного з мистецтв буде посилюватися завдяки взаємодії з іншими видами через механізми асоціювання, порівняння, узагальнення. Це стосується як навчальної діяльності учнів, так і позаурочних заходів, в яких комплекс мистецтв стає домінуючим, порівняно з традиційним залученням окремих видів мистецтв у виховній роботі вчителів.

Отже, **першою педагогічною умовою** є здійснення патріотичного виховання учнів початкових класів на засадах інтеграції змісту художньо-краєзнавчої діяльності учнів на уроках художньо-естетичного циклу і в різних формах позакласної роботи; узгодження базової, інваріантної та етнорегіональної, варіативної складових мистецької освіти та виховання (*змістовий компонент*).

Ефективність патріотичного виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства залежить від того, наскільки учням з допомогою вчителя вдається відчувати в конкретних творах мистецтва на краєзнавчу

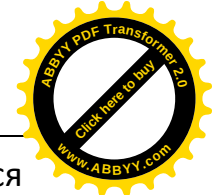
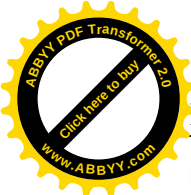
тематику *особистісно ціннісний смисл*, сприйняти, зрозуміти й опанувати їх не тільки на перцептивно-когнітивному, а й емоційному та діяльно-практичному рівнях. На нашу думку, комплексний вплив різних видів мистецтв із застосуванням інтегративної технології має посилити дієвість краєзнавчого матеріалу, забезпечити цілісність опанування художньої спадщини рідного краю, і як результат – сформулювати ціннісне ставлення до неї, що притаманне саме особистісно орієнтованому типу навчання і виховання. Художні цінності не пізнаються суто раціонально-логічним шляхом, вони засвоюються суб'єктом у процесі власної інтерпретації, емоційно переживаються у перцептивній і «проживаються» у творчій діяльності. Тому важливо й методично доцільно створення вчителем таких емоціогенних ситуацій «зустрічі з твором мистецтва», які сприяють концентрації всіх сутнісних сил юного суб'єкта, насамперед почуттів. Для втілення цих наукових положень виникла необхідність розробити та запровадити відповідну педагогічну технологію.

Тому **другою педагогічною умовою** вважаємо впровадження особистісно зорієнтованої інтегративної технології патріотичного виховання, спрямованої на стимулювання в учнів початкової школи особистісного емоційно-ціннісного ставлення до культурно-мистецької спадщини рідного краю, пізнавальної та художньо-творчої активності у процесі її опанування на уроках і в позаурочний час (*технологічний компонент*).

Технологічний підхід у сучасній педагогіці має багато значень і площин трактування, проте передбачає обов'язково системне педагогічне мислення. Дослідник цієї проблеми Г. Селевко вважає педагогічну (освітню) технологію такою системою функціонування всіх компонентів педагогічного процесу, побудованого на науковій основі, запрограмованого у часі й просторі, яка призводить до запланованих результатів [7, 4]. У побудові ієрархії педагогічних технологій він поділяє їх на такі основні групи:

- метатехнології (рівень соціальної політики),
- макротехнології (галузеві, методологічні),
- модульно-локальні технології (окремих предметів, тем, уроків тощо),
- мікротехнології (спрямовані на вирішення вузьких оперативних задач, переважно індивідуального впливу) [7, 6].

Педагогічну технологію інтегративного типу ми розглядаємо як систему педагогічної діяльності в метапредметному розумінні цього феномену. Її особистісна орієнтація втілюється за рахунок суб'єкт-суб'єктної взаємодії, діалогічного типу спілкування вчителя з учнями,

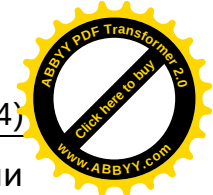
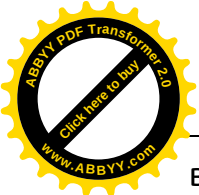

взаємодії гуманістичного, а не авторитарного типу. Вона характеризується цілісністю, комплексністю, виходом за межі викладання одного навчального предмету. Однією з ознак цієї технології є модульний принцип побудови змісту навчання і виховання учнів, застосування форм і методів, які відповідають і посилюють модульний принцип як на рівні тематики краєзнавчої роботи, так і її організаційно-технологічних засад.

Тематику виховних позаурочних заходів з патріотичного виховання учнів 1–4-х класів засобами художнього краєзнавства методично доцільно узгоджувати з базовою навчальною програмою і варіативним змістом пізнавально-краєзнавчих занять. Незалежно від форм виховання (ігри та екскурсії, уроки-концерти та виставки дитячої творчості, театралізовані та хореографічні композиції тощо) всі вони мають підпорядковуватися загальній тематичній спрямованості предметів художньо-естетичного циклу у початковій школі. Найдоцільніше вважаємо у розробці краєзнавчих матеріалів дотримуватися тематичних блоків програми інтегрованого курсу «Мистецтво», де вже побудована нова інтегративна логіка взаємозв'язку музичного та образотворчого мистецтва як домінантних змістових ліній державного стандарту загальної початкової освіти. У такий спосіб зміст краєзнавчих занять не дисонує із системою основних базових знань і уявлень, які є обов'язковими для уроків загальної мистецької освіти, а утворює з ними певну системну єдність.

Окрім основних форм навчання і виховання – традиційного чи нетрадиційного уроку або позакласного виховного заняття – в організації художньо-краєзнавчої діяльності учнів доцільно використання форм і методів музейної педагогіки, насамперед реальних і віртуальних (заочних, уявних) екскурсій.

Державні та громадські музеї, як багатофункціональні інституції соціальної пам'яті, й засоби комунікації мають на меті передачу від покоління до покоління духовної спадщини народу, нації, країни; у них багаті музейні фонди історико-культурних, зокрема мистецьких цінностей, а також свої просвітницькі програми роботи зі школярами різного віку. Музеї (музейні кімнати, куточки тощо) при навчальних закладах – особливі групи спеціалізованих музеїв, які за характером діяльності найбільше і найтісніше пов'язані з навчально-виховним процесом і культурно-освітньою роботою педагогічного колективу. Для музеїв цього типу існують різні методичні розробки з використання словесно-інформативних і наочно-образних методів і прийомів активізації когнітивної, сенсорної, емоційної сфер особистості, які за певної модифікації можна

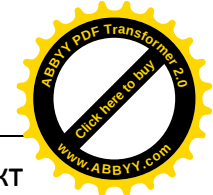
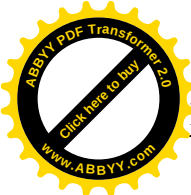

використовувати і в роботі з експонатами мистецького профілю. Вони мають значний потенціал для розвитку творчої активності учнів у процесі шкільного художнього краєзнавства.

Враховуючи вікові особливості учнів молодшого шкільного віку, також доречними є ігрові форми й методи, зокрема театралізовані, народознавчі тощо, які передбачають колективну творчість дітей (свята, обряди, фестивалі, конкурси, вікторини тощо). В іграх поєднуються дидактичні, виховні, розвивальні компоненти із власне ігровими, розважальними. Створення ігрового середовища в краєзнавчо-пошуковій діяльності молодших школярів, опора ігрового змісту виховного заняття (в нашому випадку – краєзнавчого) на навчальний матеріал (базовий, художньо-естетичний) та його нестандартне застосування забезпечують підвищення позитивної пізнавальної мотивації загалом і стимулюють підвищення інтересу до культури й мистецтва рідного краю зокрема.

Тематична єдність навчальної (базовий і регіональний компонент) та позаурочної краєзнавчої діяльності учнів додатково може значно підкріплюватися завдяки впровадженню такої узагальнюючої масової форми художньо-естетичного та патріотичного виховання, як *краєзнавчий тиждень мистецтва* (КТМ), який доцільно проводити регулярно (2-4 рази на рік залежно від класу) як загальношкільний захід. Ця форма має значні резерви як щодо врахування індивідуальних художніх здібностей і потреб дітей, так і в площині організації групової і колективної співпраці учнів початкових класів. Нерідко діти, які успішно виявляють свої творчі здібності в царині музичної чи хореографічної діяльності менше цікавляться пластичними мистецтвами, і навпаки, – учні, схильні до дизайнерської, декоративно-художньої творчості, не виявляють особливого бажання самореалізуватися у співі чи танцях. На уроках художньо-естетичного циклу, де всі учні мають виконувати завдання, передбачені навчальними програмами, вчитель не має можливостей повною мірою врахувати ці відмінності, схильності, потреби. А у під час краєзнавчого тижня мистецтв учні мають змогу вільно обирати ті види художньої діяльності, до яких вони найбільше прагнуть (словесно-театральні, музичні, хореографічні, художньо-пластичні, конструкторські, декоративно-оформлюючі тощо), застосовуючи краєзнавчі здобутки родин, місцевих етнічних громад.

Відповідно до специфіки краєзнавства поряд із традиційними інформативними, наочними, ігровими методами зростає роль *проектної діяльності учнів*. Метод проектів цінний своїми дієво-практичними можливостями навчання і виховання школярів.

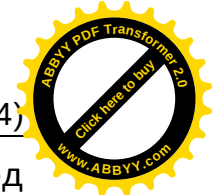
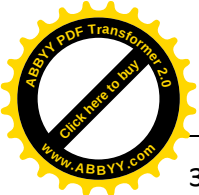
Разом із краєзнавчим тижнем мистецтв художньо-краєзнавчий проект належить до особистісно зорієнтованих форм і методів патріотичного виховання молодших школярів (органічно поєднує інформаційні, наочні, дієво-практичні, ігрові методи), що сприяють здійсненню навчально-виховного процесу на міжпредметній основі й враховують як індивідуальні особливості й художні здібності дітей, так і їхні потреби в спілкуванні, співпраці з однолітками, роботі в колективі, в команді.

Третьою педагогічною умовою вважаємо удосконалення професійно-педагогічної підготовки вчителів до організації різних напрямів художньо-краєзнавчої діяльності молодших школярів з метою патріотичного виховання, до створення ігрових та емоціогенних ситуацій на художньо-краєзнавчому матеріалі (*кадровий компонент*).

Як свідчить шкільна практика художньо-естетичні засоби виховання, як правило, застосовуються відокремлено, при цьому один із видів мистецтва зазвичай виступає провідним у виховному процесі. Це спричинено традиційною автономною фаховою підготовкою вчителів мистецьких дисциплін у середніх і вищих педагогічних навчальних закладах, коли на тлі ґрунтовної професійно-педагогічної освіти з одного виду мистецтв (музично-педагогічного чи художньо-педагогічного) студенти практично не мають базових і навіть елективних дисциплін з інших споріднених видів мистецтв чи узагальнюючого курсу з історії мистецтв. Далеко не всі студенти отримують додаткову спеціалізацію зі світової художньої культури, знайомляться із методикою викладання художньої культури.

Зазначена педагогічна умова, що стосується кадрового забезпечення патріотичного виховання учнів початкових класів засобами шкільного художнього краєзнавства має реалізуватися шляхом організації постійно діючих семінарів для вчителів. Їх доцільно проводити систематично на базі різних навчальних закладів (не менше, ніж 1-2 рази на семестр). Під час стартових, проміжних і підсумкових семінарів вчителі мають змогу удосконалювати свою фахову майстерність під керівництвом методистів ОІППО, збагачувати власну підготовку з краєзнавства шляхом обміну художньо-краєзнавчими матеріалами (література, ноти, диски, фільми) і методичним досвідом.

Суттєвим елементом удосконалення підготовки вчителів початкових класів до патріотичного виховання учнів засобами художнього краєзнавства є форма взаємонавчання. Її доречно застосовувати під час обговорення проведених відкритих уроків і шкільних виховних заходів, інтерактивних технологій (дискусій, диспутів, групового аналізу уроків,

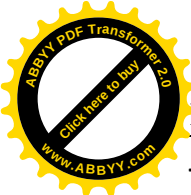
записаних на відео тощо). Діалог використовується як основний метод обговорення професійно-педагогічних тем у колі вчителів, як вагомий чинник підвищення професійної кваліфікації.

Суттєвим доповненням у кадровому забезпеченні роботи з патріотичного виховання учнів початкової школи є організація (а в перспективі й самоорганізація) пошуково-дослідницької роботи учителів із художнього краєзнавства. Вони здатні самостійно шукати нову краєзнавчу інформацію з мистецтва (з місцевих газет, журналів, радіопередач, присвячених культурі й мистецтву), розробляти сценарії виховних заходів.

Як відомо, на виховання учнів початкової школи значний вплив здійснюють батьки, родина загалом. Своїм прикладом зацікавленого ставлення до художнього краєзнавства, окремих його напрямів і форм (етнофольклорних, сакральних, народно-ужиткових тощо), вони можуть значно посилити інтерес і оптимізувати реальну участь дітей у художньо-краєзнавчому пошуку, але, з іншого боку, можуть і загальмувати цей процес відсутністю відповідної атмосфери захоплення національними традиціями і звичаями, народним або професійним мистецтвом. Тому завданням школи стає забезпечення підтримки й залучення батьків до спільної роботи з патріотичного виховання учнів на етнорегіональних традиціях, поширення просвітництва, яке сприяє підвищенню компетентності батьків щодо зазначеної проблеми.

Забезпечення педагогічної взаємодії школи та сім'ї у використанні мистецьких традицій рідного краю в єдності професійно-педагогічних і сімейно-родинних виховних впливів, оптимізація виховних можливостей етнокультурного і родинного середовища (*контекстний компонент*) – **четверта педагогічна умова**, спрямована на вдосконалення патріотичного виховання учнів початкових класів засобами художнього краєзнавства. Вона передбачає педагогізацію середовища та естетизацію різновекторних впливів на дітей, і, як наголошено в комплексній програмі художньо-естетичного виховання учнів, посилює виразність культурної комунікації за рахунок локальних мистецьких реалій, орієнтуючи на творче засвоєння мистецтва рідного краю [4, 21].

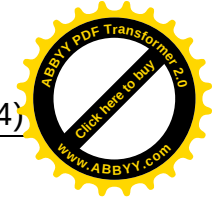
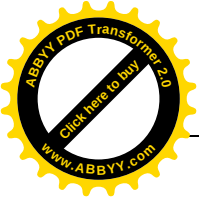
Сучасні педагоги трактують середовище як мінливий динамічний соціальний і матеріальний простір здійснення навчально-виховного процесу. Соціальне середовище може бути більшою чи меншою мірою полікультурним, як наприклад, на Закарпатті, в Криму та інших регіонах України, де проживають різні народи, національності. Таке середовище має значні резерви для виховного впливу в ракурсі як патріотичного виховання,

так і виховання міжетнічної толерантності. Виховні фактори етносередовища за доцільної організації стимулюють творчу діяльність дітей, збереження і засвоєння цінностей культури, шляхом наслідування, успадкування. Залучення родинного середовища до виховання особливо актуальне для початкової школи, адже вплив батьків у цьому віці є значним як у загальній життєвій, так і художньо-естетичній площині. Середовищний контекст – соціокультурний (макросередовище) і родинний (мікросередовище) – містить потужні стимули організації краєзнавчої діяльності учнів. Макросередовище складають державні, громадські й приватні культурно-освітні установи, театри, музеї, заклади системи позашкільної освіти, з якими має співпрацювати школа на паритетних засадах.

Висновки. Отже, інтегративні технології художнього краєзнавства як засіб патріотичного виховання молодших школярів сприяють:

- здійсненню патріотичного виховання учнів початкових класів на засадах інтеграції змісту художньо-краєзнавчої діяльності на уроках художньо-естетичного циклу і в різних формах позакласної роботи;
- узгодженню базової, інваріантної та етнорегіональної, варіативної складових мистецької освіти та виховання (змістовий компонент);
- впровадженню особистісно зорієнтованих інтегративних та інтерактивних технологій патріотичного виховання, спрямованих на стимулювання в учнів початкової школи особистісного емоційно-ціннісного ставлення до культурно-мистецької спадщини рідного краю, пізнавально-інтерпретаційних умінь і художньо-творчої активності у процесі її опанування; поєднання активного сприймання та осмислення етнорегіональної мистецької спадщини із власним художньо-творчим та елементарним пошуковим досвідом учнів на уроках і в позаурочний час (технологічний компонент);
- удосконаленню професійно-педагогічної підготовки вчителів до організації різних напрямів художньо-краєзнавчої діяльності молодших школярів з метою патріотичного виховання, до створення ігрових та емоціогенних ситуацій на художньо-краєзнавчому матеріалі (кадровий компонент);
- забезпеченню педагогічної взаємодії школи та сім'ї у використанні мистецьких традицій рідного краю, в єдності професійно-педагогічних і сімейно-родинних виховних впливів, оптимізація виховних можливостей етнокраєзнавчого та родинного середовища (контекстний компонент).

ЛІТЕРАТУРА

1. Анікіна Т. О. Патріотичне виховання майбутніх учителів музики засобами художнього краєзнавства: автореф. дис. на здоб. наук ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 – теорія та історія педагогіки / Т. О. Анікіна. – К., 1993. – 19 с.
2. Бех І. Д. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді / І. Д. Бех, К. І. Чорна // Світ виховання. – 2007. – № 1 (20). – С. 23–34.
3. Демидієнко О.Я. Основи краєзнавства / О. Я. Демидієнко, О. М. Іонова, В. І. Кузнецова. – К. : Вища школа, 2001. – 191 с.
4. Концепція та Комплексна програма художньо–естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах / Л. М. Масол (наук. керівник), Н. І. Ганнусенко, О. А. Комаровська та ін. // Інформ. зб. МОН України. – 2004. – № 10. – С. 4–32.
5. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва у початковій школі: посіб. для вчителів / Л. М. Масол та ін. – Х. : Веста, 2006. – 256 с.
6. Селевко Г. К. Альтернативные педагогические технологии / Г. К. Селевко. – М. : НИИ школьных технологий, 2005. – 219 с.
7. Сиротенко А. Методологічна суть географічного краєзнавства / А. Сиротенко // Географічне краєзнавство: сучасний стан і перспективи / Географ. т-во України; [редкол. : І. В. Мельничук та ін.]. – Житомир, 1992. – С. 6–7.

РЕЗЮМЕ

М. М. Качур. Интегративные технологии художественного краеведения как средство патриотического воспитания младших школьников.

В статье исследована проблема художественного краеведения, которое рассматривается в аспекте воспитания патриотизма младших школьников. Обосновано целесообразность и эффективность использования интегративной технологии художественного краеведения в патриотическом воспитании младших школьников.

Ключевые слова: интегративные технологии, художественное краеведение, патриотизм, воспитание, младшие школьники.

SUMMARY

M. Katchur. The integrative technology of artistic ethnography as a way of junior school children patriotic education.

The article is devoted to the problem of artistic ethnography that is considered in an aspect of junior schoolchildren patriotic education. The author substantiated the expediency and the effectiveness of using an integrative technology of artistic ethnography in junior schoolchildren patriotic education.

Key words: integrative technology, artistic ethnography, patriotism, education, junior schoolchildren.